

Osvobozeny od práce? Životy žen v domácnosti

Magdaléna Ezrová

Orgad, S. 2019. *Heading Home: Motherhood, Work and the Failed Promise of Equality*. New York: Columbia University Press.

Málokdo by zřejmě zpochybnil myšlenku, že péče o domácnost je potřebná a prospěšná činnost. Přesto se ale netěší přílišné společenské úctě a váže se k ní mnoho mýtů a stereotypů. S nimi se ve své knize *Heading Home: Motherhood, Work, and the Failed Promise of Equality* kriticky vyrovnává socioložka a antropoložka Shani Orgad. Studii ukotvuje v mezinárodních odborných diskurzech rámovaných feministickou antropologií, sociologií genderu, sociologií rodiny nebo sociologií médií. Přitom významně navazuje na knihy Betty Friedan *The Feminine Mystique* (1963), Arlie Hochschild *The Second Shift: Working Families and the Revolution at Home* (1989) nebo Pamely Stone *Opting out? Why Women Really Quit Careers and Head Home* (2007). Využívá ale také široké spektrum dalších zdrojů, které podrobuje sociální analýze. Jedná se o soudobé filmy, seriály, beletristickou literaturu a reklamy nebo, inspirována Friedan, marketingové průzkumy Ernsta Dichtra (Dichter 1960). Nevynechá ani knihy ze žánru osobního rozvoje (Sandberg 2013; Slaughter 2015). Kritizuje dominantní diskurs, který podporují a který hlásá, že ženy mohou mít vše – fungující rodinu, uspokojující práci a plnohodnotný osobní život. Pouze stačí, aby se do toho dostatečně „opřely“, jak hlásá například název knihy Sharyl Sandberg *Lean In*. Orgad tak vytváří barvitý obraz společnosti, jež podle jejího názoru slibuje svým členkám a členům mnohé, ale málo z toho dokáže splnit. Kniha zároveň přináší zajímavé argumenty do současné společenské diskuse o patriarchálních strukturách a možnostech jejich přerámování.

Základem předkládaného výzkumu jsou hloubkové rozhovory s třiceti pěti vysokoškolsky vzdělanými ženami žijícími v Londýně, převážně běloškami, které domů k dětem zamířily z již „rozjetých“ pracovních kariér. V pěti případech vedla autorka rozhovor i s manžely svých komunikačních partnerek. Orgad předkládá životy svých informátorek ve formě barvitých příběhů, které zasazuje do sociokulturních souvislostí, hledá jejich vnitřní motivace a snaží se porozumět jejich volbám. Vytváří sociální sondu mezi poměrně úzkou skupinou privilegovaných, finančně zajištěných žen se zaměřením na jejich každodenní žitou zkušenost a pocity, které mají ze svého současného „povolání“ žen v domácnosti. Její komunikační partnerky nejenže vyrostly v kulturním i politickém prostředí, jež podporuje kombinaci mateřství a placeného zaměstnání, ale zároveň jim dovoluje zajistit si placenou pomoc s péčí o děti. Obojí

by jim umožnilo v zaměstnání zůstat. Právě důvody, proč místo toho volí jinak, se autorka rozhodla hlouběji prozkoumat. Zajímá ji, zda se opravdu jedná o svobodnou volbu odrážející jejich osobní preference a postoje, a v případě, že ne, co stojí za jejich rozhodnutím.

Při analýze rozhovorů autorka vycházela z práce Valerie Walkerdine (Walkerdine, Lucey, Melody 2001). Nejprve identifikovala klíčové body, motivy a situace, poté hledala společné, nebo naopak rozdílné momenty. Třetí částí analýzy byla detailní interpretace rozhovorů ve smyslu použitých slov, výrazů, metafor či tónu hlasu, pozornost ale směřuje i k tomu, co řečeno nebylo, čemu se informátorky vyhýbaly a pro co nemohly najít slova.

Kniha je rozdělena na tři části, přičemž každá obsahuje dvě kapitoly. V první části se kniha zabývá okolnostmi, za nichž ženy opustily svou pracovní dráhu. Orgad upozorňuje, že to nejsou jen genderové stereotypy, které ženě po narození dětí určí péči o domácnost a muži placené zaměstnání, ale také „toxická firemní a pracovní kultura“ (s. 27). Dlouhá pracovní doba, vyžadování neustálé dostupnosti a velmi intenzivní tempo jsou pracovní normy, jimž se přizpůsobuje chod celé rodiny bez ohledu na to, zda je to jejím členům příjemné.

Ve druhé kapitole první části se Orgad věnuje použití reklamy a marketingu při tvorbě mediálního obrazu „dokonalé ženy“, která je v současném diskursu interpretována jako žena „vyrovnaná“, tedy taková, jež si sice uvědomuje nerovnosti na trhu práce a v politickém systému, ale přesto je schopna dosáhnout žádoucí rovnováhy mezi prací, rodinou a svými osobními touhami. Pocity nedostatečnosti či neschopnosti dostát obecně prezentovanému ideálu a využít předkládaných možností považují ženy za své osobní intimní potíže způsobené nedostatkem vlastních ambicí a sebedůvěry. Orgad v kapitole analyzuje pojmy „rovnost“ a „možnost svobodné volby“ a tvrdí, že opravdová volba není ve skutečnosti možná. Tuto situaci přirovnává k rovnostářské iluzi, která je nerovnou životní realitou.

Ve druhé části se zaměřuje na současný život participantek, jejich orientaci na chod domácnosti a rodiny, na to, jak vnímají svou roli matky a manželky v kontrastu kulturního a společenského diskursu. Orgad upozorňuje na rozpory v pojetí státních rodinných a zaměstnaneckých politik, kde jsou na jedné straně ženy podporovány v zaměstnání, je adorován jejich přínos tržní ekonomice, zároveň je ale také glorifikována žena jako matka pečující o domácnost. Mateřství je prezentováno jako opak práce, tedy jako činnost, jež přináší úlevu a odpočinek. Aby obhájily své rozhodnutí stát se matkami v domácnosti, stavějí se informátorky do role „ředitelky“ rodiny. To jim pomáhá dát smysl jejich životu, znovuobjevují svoji vlastní identitu, která je zcela spojená s jejich rolí matky a manželky, a budují „kariéru novou“.

Ve čtvrté kapitole reflektuje Orgad přístupy žen k jejich rolím matek a manželek. Participantky jako první a hlavní důvod pro opuštění zaměstnání v rozhovorech

udávaly nutnost pečovat o děti. Při popisování konkrétních situací a důvodů se ale v narrativech silně identifikují nejen s rolí matky, ale zejména s rolí manželky, jež pění o děti zajišťuje muži prostor pro budování jeho kariéry. Svá rozhodnutí tudíž žena koná zejména z pozice manželky a nikoliv matky. Dvoukariérní manželství by chod rodiny silně zkomplikovalo. Muži i ženy o tomto rozhodnutí mluví jako o rozumném vyústění problému, kdy se žena rozhodne z legitimních důvodů zůstat doma s dětmi, ale ve skutečnosti uvolňuje prostor pro realizaci svému muži. Svobodné rozhodnutí rovnocenných partnerů je podle Orgad jen zdáním, jež klame a pod kterým se skrývá stále stejná idea o ženě jako primární pečovatelce a vychovatelce dětí.

Třetí a poslední část knihy se věnuje životu žen poté, co jejich děti povyroستou. Komunikační partnerky vědí, že chtějí do budoucna od života „něco víc než uklízení“ (s. 139). Všechny touží po zaměstnání, které bude flexibilní, kreativní, nezávislé a budou ho mít pod kontrolou. Řešením je podnikání. Orgad používá slovo *mompreneur* (složeniny anglických slov *mother* a *entrepreneur*). U kuchyňského stolu vymyslí projekt *start up*, jenž samy uskuteční podle svých časových i prostorových možností. Tento způsob podnikání je svou flexibilitou pro ženy alternativou ke kariéře uvnitř patriarchální korporátní sféry. Podle Orgad se tak ženám dostává příležitosti k naplnění společenské představy o vyrovnané ženě, která řídí svou firmu a zároveň vzorně pečuje o rodinu a domácnost. Tím se vytváří dojem, že péče o dítě je jednoduchý úkol, jenž může být s trochou kreativity zkombinován s podnikáním, což je podle autorky zákeřná fantazie, která opět pouze upevňuje představu ženy jako primární pečovatelky.

Orgad také podrobuje kritické analýze rozličné intervence vlád do politiky zaměstnanosti i soudobé přístupy k feminismu, které se nyní podle jejího mínění zaměřují na posílení postavení žen, jejich sebevědomí a podnikatelského ducha namísto rovnosti, sociální spravedlnosti a svobody, jako to platilo pro předchozí vlny. Současné poselství feminismu odkazuje výhradně k transformaci ženské psychiky, myšlení, chování či přístupu ke světu prostřednictvím „práce na sobě“, přičemž kapitalistické a patriarchální struktury a materiální podmínky zůstávají téměř beze změn, neboť ty vyžadují čas a trpělivost. Orgad ale nedefinuje, kdo by měl změnu přinést, a upozorňuje na to, že ani její komunikační partnerky nejsou aktivistkami snažícími se o změnu *statu quo*. Naději vkládají do svých dcer, jež vybavují do života pocitem, že mohou dosáhnout čehokoli. Samy se ale přizpůsobují kulturní definici ženy jako matky a manželky.

O čem je nutné se zmínit je skutečnost, že si autorčiny komunikační partnerky na svůj život nestěžují, ale období, ve kterém se rozhodovaly o ukončení pracovního poměru, popisují často jako velmi emocionální a psychicky traumatizující. Některé uvádějí, že byly do odchodu z práce „tlačeny“ nebo že se bály, že pokud v práci zůstanou, muž je opustí a ony přijdou o celou rodinu. Orgad hledá v rodinách komunikačních partnerek společné ukazatele a přichází na určitou rigiditu, neschopnost flexibilně řešit

potřeby obou partnerů ve vztahu k práci a k osobnímu životu či v samotném chodu rodiny a v rozdělení rolí, jež zůstává nezměněno například i v situaci, kdy muž ztratí zaměstnání a finanční zapojení ženy by se zdálo logické. Orgad si všímá, že téměř všechny informatorky litují, že nikdy neuměly vést se svým okolím diskusi o tom, co si přejí dělat, jaké jsou jejich představy o životě a jaké všechny důsledky jejich volby mají, včetně té o odchodu ze zaměstnání. Upozorňuje ale na to, že ani muži nemluví o svých potřebách a pocitech jako jediných „chleboďárců“, na kterých stojí hmotné zajištění rodiny.

Autorka analyzuje rozhovory velmi citlivým, v mnohém až psychoterapeutickým způsobem. Ve chvíli, kdy v textu rozebírá neverbální chování informátorek a předkládá své subjektivní pocity v reakci na jejich zastavení v řeči, slzy v očích nebo třesoucí se hlas, ale vystává čtenáři a čtenářce na mysl nutně otázka, zda se její interpretace shoduje s realitou tak, jak ji komunikační partnerky vnímají, nebo zda neodpovídá spíše autorčinu přání.

Kniha Shani Orgad přináší bystrou analýzu rozpolcenosti mezi vnějším a vnitřním pohledem na mateřství a rovnoprávnost. Staví do opozice často opomíjený rozpor mezi pohledem médií, sociálních sítí a státních politik a žitou zkušeností žen-matek. Poukazuje na to, do jaké hloubky a současně s jakou nenápadností je vnímání žen ve vztahu k sobě samým a k jejich roli ve společnosti ovlivněno sociokulturním prostředím, v němž vyrostly a žijí. Posílení a podpora žen ve vyjádření jejich postojů může vést k přerámování patriarchálních struktur a ke skutečné rovnosti jak v domácnosti, tak v zaměstnání. To jistě tato kniha nezmůže sama o sobě, ale vytváří stavební kámen, který může podpořit diskuse nad strukturou současné společnosti.

Literatura

- Dichter, E. 1960. *The Strategy of Desire*. New York: Doubleday and Company.
- Friedan, B. (1963) 2002. *The Feminine Mystique*. Praha: Pragma.
- Hochschild, A. 1989. *The Second Shift: Working Families nad the Revolution at Home*. New York: Viking Penguin.
- Sandberg, S. 2013. *Opřete se do toho: ženy, práce a vůle uspět*. Praha: Dokořán.
- Slaughter, A. 2015. *Unfinished Business: Women, Men, Work, Family*. London: Oneworld.
- Stone, P. 2007. *Opting out? Why Women Really Quit Careers and Head Home*. Berkley: University of California Press.
- Walkerdine, V., H. Lucey, J. Melody. 2001. *Growing Up Girl: Psychosocial Explorations of Gender and Class*. Basingstoke: Palgrave.